

Den 14de tyske nationaløkonomiske Kongres

i Wien (11—14. Avgust).

Meddelt af **N. C. Frederiksen.**

Det er Mangel paa politisk Organisation, som i Tyskland har ført til den hele Række af private Forsamlinger, Nationalforeningen, Juristmøder, nationaløkonomiske Møder, Handelsdag, og hvad de nu hedde. Af alle disse er der dog neppe nogen, der har udøvet større Indflydelse end den nationaløkonomiske Kongres, som første Gang mødte i 1858, og som senere i Almindelighed hvert Aar er kommen sammen paa forskellige Steder omkring i Tyskland. Naar hele Tyskland og til Dels ogsaa Østrig er i fuldt Arbejde med at omskabe hele det gamle Formyndersystem til fuld økonomisk Frihed, saa er det med Rette, at Nationaløkonomerne pege hen paa deres Møder som dem, hvor de ny Anskuelser først ere fremsatte med en saadan Styrke, at de ere blevne alle Dannedes fælles Overbevisning, og at de omsider, trods alle Hindringer, der laa i Forholdene, ogsaa have kunnet sejre i den praktiske Politik. Da Kongressen har været Midlet til at skabe Tysklands økonomiske Enhed, og da de økonomiske Interesser overalt og ikke mindst i Tyskland have vist sig at være de stærkeste Baand mellem Befolkningerne, er det for saa vidt heller ikke med Urette, at Kongressen betegnes som et af de stærkeste Midler, hvormed man har fremmet Tysklands politiske Enhed.

Til de Sager, der paa Kongresserne stedse have spillet den største Rolle, og hvor Kongressen ogsaa har haft største praktisk Indflydelse, hører naturligvis først og fremmest Toldlovgivningen. Frem for Alt stræbte man selvfølgelig efter Toldenhed; men man har tillige paa anden Maade med Kraft

arbejdet paa Reform. En af Kongressens Beslutninger førte til Transittoldens fuldkomne Ophævelse saavel i Tyskland som i flere andre Lande. Paa et af Møderne, i Stuttgart i den stærkeste Beskyttelsesegn, bleve Beskyttelsesmændene i Majoritet; men i det Hele har man med Held arbejdet i Retning af engelsk Frihandel, og navnlig er der jo i de sidste Aar, takket være den nationaløkonomiske Kongres, omsider i Fride- rich Lists Fædreland sket betydelige Fremskridt i denne Retning. Man har udviklet Næringsfriheden, arbejdet for Skovfrihed og har i den personlige Friheds Interesse gennemført en betyde- lig Reform ved at faa hævet de Indskrænkninger, der i saa mange tyske Lande forhindrede Folk i at indgaa Ægteskab og i at flytte fra det ene Land til det andet. Man har tilintetgjort den gamle forældede Aagerlovgivning, og man har paa en fri- sindet Maade behandlet de forskjellige Kreditspørgsmaal, saavel vedrørende Realkrediten som vedrørende Bankvæsenet. Man har arbejdet for Møntenheden — der unægtelig af Staten burde have været gennemført ikke alene i Tyskland, men i hele Verden. Kort sagt, man har overalt arbejdet for de store økonomiske Reforme, og man har stedse søgt at fatte Beslut- ninger, der kunde blive praktiske og betydningsfulde for det virkelige Liv, fordi de ikke laa udenfor Maadeholdets og Mu- lighedens Grændse.

Saa meget større Betydning har Kongressen faat derved, at det var Tyskernes dygtigste Mænd, der her samledes, Vi- denskabens Mænd, den praktiske Politiks, Pressens, Handelens og de andre Næringers fremragende Repræsentanter. Den egentlige tyske Professor-Typus skal ganske vist ikke være synderlig repræsenteret paa disse Kongresser. Dette skal staa i Forbindelse med Kongressernes Oprindelse og hele Retning. Og det er i ethvert Tilfælde karakteristisk, at Professorerne i et større Tal skulle have følt sig tiltrukne af det mindre klare Eisenacher-Møde. Til Dels staar dette Eisenacher-Møde ganske vist i en vis Opposition til den liberale nationaløkonomiske Kongres, medens Andre dog mene, at man meget godt paa én Gang kan deltage i begge Forsamlingers Møder og Bestræbel- ser; det er saaledes bl. A. Tilfældet med selve Eisenacher-

Mødets Præsident, den preussiske Jurist Gneist, der tillige er en ivrig Deltager i den nationaløkonomiske Kongres. Til dennes Ledere hører den nu afdøde Lette, Frihandelsmanden Prince-Smith, Braun-Wiesbaden, der alle Tre have været dens Præsidenter, Frihandelsmanden den fransk livlige Faucher, Michaëlis, Max Wirth, Dietzel, Schultze-Delitsch, Ascer, Soëlbeer, Zwicker, Emminghaus, Alex. Meyer, Gustav Müller, Böhmert, Bamberger med mange flere i og udenfor Tyskland bekjendte Navne, ganske vist en Kreds af Mænd, der allerede ved deres Personligheder ere tilstrækkelige til at skaffe Kongressens Beslutninger Udbredelse.

Efter at Forsamlingen i Wien paa en Maade var aabnet ved en Aftensammenkomst — en for os Fremmede noget usædvanlig Anretning med Øl, nogle enkelte Damer og Straussisk Musik — iøvrigt ganske gemytlig tysk — begyndte første Dags Forhandlinger med en naturlig Udvexling af Hilsener og gode Ønsker navnlig mellem Medlemmerne af det tyske Rige og Østrigerne. Sekretæren for Prager Handelskamret Schebeck aflagde først Beretning om nogle af de yderst interessante Bidrag til Priserne Historie, der ere meddelte paa Verdensudstillingen, og man fattede efter nogen Diskussion en Beslutning sigtende til saadant Materiales Bevarelse. Derefter indledede Gustav Leonhardt fra Wien en Diskussion om Sparekassevæsenet, hvori Rickert fra Danzig, Faucher, Dr. Hertzka o. fl. deltog, og som maatte frembyde saa meget større Interesse for en Dansk, som de Mangler, man klagede over ved Sparekassevæsenet, ogsaa ere godt kjendte hos os. Man fremhævede, at Staten paa ingen Maade burde gjøre Sparekassers Oprettelse afhængig af Koncession eller paa anden Maade burde gjøre dem til Gjenstand for særligt Formynderskab. Derimod burde den ved hensigtsmæssig Indretning af Skemata og paa anden Maade sikre fuldstændig Offenliggjørelse af Sparekassernes Status, og naar Forholdene særlig foranledige dertil, undersøge Status og i Tilfælde af Mislighed skride ind. Selvfølgelig anbefalede man større Udbredelse af Sparekasserne, som man mente hensigtsmæssig kunde forbindes dels med Forskudsforeninger, dels de engelske land- eller land-and-building-societies. Især

dvælede man dog ved de Misligheder, der hidrørte fra, at Sparekasserne i Almindelighed ere indrettede af humane Grunde. Dermed at de ere oprettede som Velgjørenhedsanstalter eller i al Fald for det almene Vels Skyld, hænger det nemlig nøje sammen, at deres hele Forretningsførelse ikke er tilstrækkelig forretningsmæssig indrettet. Dette gjælder fremfor Alt Anvendelsen af de indsatte Midler, hvor man da især fremhævede, at Sparekasserne alt for ofte langt fra have tilstrækkelig realisable Anbringelser; de fulgte ikke Kreditanstaltens sædvanlige Regler, thi da vilde de have mindst den fjerde Del af deres Indskud anvendt paa en saadan Maade, at de til enhver Tid kunde gjøres flydende. Sparekasserne burde overalt have deres Midler anvendte paa forskjellige Maader, ikke blot bundne i Hypoteker og andre Laan paa lang Tid, men ogsaa anbragte i let realisable Papirer eller, naar Sparekasserne ikke selv forstod sig paa at diskontere Vexler, da tillige i Steden for direkte at anvendes under denne mest flydende Form, til Dels indsatte i andre større solide Pengeinstituter. Som et Middel til at sikre sig under vanskelige Forhold anbefalede man ogsaa, at de mindre Sparekasser enten skulde forene sig indbyrdes eller skaffe sig et Rygstød ved hensigtsmæssige Overenskomster med større Pengeinstituter. Forøvrigt fremhævede man tillige, at der ganske vist maatte tages de største Hensyn til særegne lokale Forhold; i visse landlige Egne kunde saaledes en større Del af Indskudene med langt mindre Risiko bindes for længere Tid, lige som ogsaa det, der kaldes Vexeldiskonto i Landdistrikterne og navnlig da i Ungarn, i Virkeligheden oftest er Driftslaan paa flere Aar, idet Vexlerne regelmæssig fornyes med Afdrag. Det System af Stats-Sparekasser, som Gladstone har indført i England i Form af de mange Tusinde Postsparekasser, og som Regeringen ogsaa havde tænkt paa at indføre i Østrig, mente man snarere vilde medføre Misligheder, fordi det i de østrigske Provinser ikke blot gjælder at kunne sætte sine Penge ind, men tillige om at kunne faa Laan; de østrigske store Banker naa i denne Henseende ikke ud til Provinserne i Modsætning til det engelske mere decentraliserede Bankvæsen. At de østrigske Sparekasser ofte kunde

bortgive betydelige Overskud til almennyttige Formaal, ansaa man snarere for en Mislighed, da det skete paa Interessenternes Bekostning, der ellers vilde kunde faa højere Rente af deres Indskud. Fra nogle enkelte Medlemmers Side blev det gjort gjældende, at Sparekasserne derimod ikke gjerne maatte være Pengeinstituter og da navnlig Aktieselskaber, der lettere indlod sig paa risikable Pengeanvendelser; men herimod blev atter indvendt, at netop Aktiekapitalen afgav Sikkerhed for Sparerne, og at navnlig slige Instituter snarere vilde blive ledede paa forretningsmæssig Maade. Ved Afstemning blev da ogsaa denne Anskuelse i betydelig Minoritet. Mig forekom det som den eneste Indvending mod denne Forhandling, at man ikke tilstrækkelig skjældede mellem de sædvanlige større Sparekasser, som man i Almindelighed har dem i Tyskland, og som vi ogsaa have dem hos os, og saa Sparekasserne, der kun ere indrettede for den lavere Befolknings ganske smaa Indskud. Her er det, at den humane Indretning er paa sin Plads, og at ogsaa det engelske Postsparekassesystem kan være højt anbefaleligt.

Den følgende Dags Forhandling drejede sig navnlig om Jærnbanespørgsmaalet, der forelaa i Form af Spørgsmaalet om «forskjellige Entreprenørers Konkurrence paa Skinnevejene.» Man opstillede navnlig den Tanke, at den nuværende vilkaarlige Taxtansættelse skulde overvindes derved, at man ogsaa her bragte Konkurrencen frem, idet man gjorde Jærnbanen til en offentlig Vej, som enhver Entreprenør under Iagttagelse af visse Regler kunde kjøre paa. Foreløbig vilde man have de største Misligheder afhjulpne derved, at man i Steden for Tariffen forskjellig navnlig efter Varernes Værdi indførte en simpel, bestemt Betaling saavel for Benyttelsen af enkelte Vogne som for enkelte Collis efter Vægt og Størrelse. Det var tydeligt, at denne Sag ansaas for at have den allerstørste praktiske Betydning, som man kunde vente det i et stort kontinentalt Land. Det fremhævedes, hvorledes Jærnbanenættet nu er et af de vigtigste Grundlag for al Handel og Samfærdsel, ja formentlig er Livsbetingelsen for ikke faa særegne Erhvervsgrøene. Og alle Vilkaar afhænge her af Jærnbanestyrelsens Forgødtbe-

findende. Man kunde vanskelig danne sig nogen Forestilling om, hvorvidt Jærnbanebestyrelsens Indflydelse strakte sig. Hele Triest's Handel med store Provinser og Lande afgang saaledes væsenlig ikke blot af de Vilkaar, den østrigske Sydbane gav, men særlig af dens Vilkaar sammenlignede med Berliner-Hamburgerbanens. Efter det nuværende System, sagde en af Spørgsmaalets Indledere, Dr. Alex. Meyer fra Berlin, skulde enhver Jærnbanedirektion, for at kunne sætte den rette Tarif, egenlig fuldstændig kunne overse Handelskonjunkturerne for hver enkelt Artikel; af dette dens Overblik er ofte mangen en Provins's hele økonomiske Liv afhængigt. Saa meget misligere var Sagen, som Jærnbanernes Bestyrelse i Almindelighed udmærker sig ved Embedsmænds sædvanlige Egenskaber: «end ikke de bedste Brillen kunde jo adskille en privat Jærnbaneembedsmand fra en Statsjærnbaneembedsmand.» Den gamle Grundsætning, sagde fremdeles Dr. Alex. Meyer, om de offentlige Veje, som efter Romerretten Ingen tilhørte, var omstødt ved Jærnvejenes Indførelse, der nu havde givet Anledning til et saa mægtigt Monopol. Det fremhævedes af en anden Indleder, Redaktøren af Triester Zeitung, Dr. Dorn Ritter v. Marwalt, hvorledes man ganske vist tidligere i England, navnlig i en Kommission, i hvilken bl. A. ogsaa Robert Peel befandt sig, havde erklæret fri Kjørsel paa samme Bane for umulig og Monopolet for nødvendigt, men hvorledes en senere Parlements-Enquête, ved hvilken forskjellige Mænd af Faget vare udsurgte, var kommet til det Resultat, at den samme Jærnbanes Benyttelse af flere Entreprenører meget vel lod sig gennemføre. Ogsaa i Nordamerika var Ideen bragt frem i en Beretning fra Generallandkommissæren af 1869. Ved nærmere Betragtning fandt jeg ganske vist ikke denne Ide om Konkurrence paa samme Jærnbane just i samme Grad tvivlsom, som den ved første Øjekast syntes mig at være; men efter at Vigtigheden af Centralisation af Jærnbanernes Drift navnlig var fremhævet af Chefen for et Wiener Firma Wilhelm v. Lindheim, fandt jeg mig dog foranlediget til at gøre opmærksom paa, om ikke de tilsigtede Fordele simplest og bedst vilde naas ved Statsdrift. Faucher svarede mig, at man nu en Gang var saa

overordentlig langt fra Statsbanerne i Tyskland og navnlig i Østrig. Jeg kunde have svaret, at man dog vistnok var endnu længere fra det gjorte Forslag om Tilladelse for Alle til at kjøre paa den samme Bane. Flere af denne Tankes Forsvarere, f. Ex. Professoren fra Siebenbürgen Schuler-Libloy, fremhævede endogsaa selv, hvorledes først helt nye tekniske Betingelser maatte bringes tilveje. Men hvad der var og maatte være den praktiske Hovedsag for Forsamlingen var ganske vist den øjeblikkelige Indførelse af den saa kaldte «Vogn- og Kollitarif», som allerede skal have vist sig heldig paa de elsaske Baner, og som nu ogsaa bliver indført paa de badensiske, pfalsiske og rhinske Jærnveje. Spørgsmaalet om Statsdrift blev senere atter optaget af Friherre Hundt v. Haften Turowo og af Professor Dietzel, der antydede at ville foreslaa, hvad jeg som Fremmed ikke vilde inklade mig paa, en Resolution i denne Retning; men denne kom, til Dels paa Grund af en tilfældig Misforstaaelse, ikke med under Afstemning.

Foruden Spørgsmaalet om Jærnbanerne naaede man endnu i samme Møde i Korthed at behandle Spørgsmaalet om Husindustri, idet man da navnlig udtalte, hvorledes Nutidens Fremskridt i Maskinteknik og i Indretning af Bedrifter i det Store ganske vist indskrænkede de nuværende Grene af den lille Industri, men hvorledes dog atter andre Frembringelser, hvor det gjaldt Finhed i Arbejdet uden Anvendelse af stor Kraft, med Held blev overtaget af den lille Industri. Ogsaa aabnedes der nu netop for Kvinder og til Dels ogsaa for Børn ny Anledning til Erhverv. Man anbefalede tekniske Skoler og Udviklingen af Associationen i videste Omfang som det bedste Middel til at ophjælpe Husindustrien. Det blev gjort gjældende, at visse Foreninger endogsaa helst burde være internationale.

Den tredje Dags Forhandlinger angik navnlig Spørgsmaalet om Mangel paa Boliger i de store Byer, et Spørgsmaal der ligeledes paa Grund af de særegne Forhold navnlig i Berlin og Wien i høj Grad maatte staa paa Dagsorden, og som nu blev indledet af Dr. Sax fra Wien og af Dr. Faucher fra Berlin. Dr. Sax fremhævede, hvorledes overalt i hele Evropa de

fleste store Byer ere i en umaadelig Tilvæxt, idet Industrien nu efter Jærnvejenes Udvikling ganske anderledes er i Stand til at samle sig i de store Centra for Handel og Kredit. Derfra Stigningen i Husleje og Mangel paa et tilstrækkeligt Antal brugbare Boliger. Han saa Hovedfejlen i vort Byggesystem, nemlig i de store Kaserne i Steden for de smaa enkelte Huse. Det var efter hans Mening ikke de høje Priser paa Grunde, som førte til Kasernesystemet; men det var omvendt dette System, der var opstaaet i den Tid, da de store Byer endnu vare Fæstninger, som havde de høje Priser paa Grundene til Følge, idet det nemlig var Skyld i, at Alt nu en Gang var indrettet paa Koncentrering i det Indre af Byerne. Kasernebygning var i Virkelighed ikke saa billig, som den synes, idet den fordrede langt sværere Byggemaade, og idet den gjorde det dyrere, jo højere man kom op, medens man derimod ved Smaahusene kunde nøjes med langt billigere Konstruktion, billigere Tømmer, Mursten o. s. v. Ved Kasernesystemet blev Befolkningen afhængig af spekulerende Kapitalister. Ved Systemet af Smaahuse bliver det derimod muligt for Middelstanden og for Arbejderne at erhverve deres eget Hus. Fordelene herved ere saa store, at man bygger uden at forlange den samme Rente som, hvor man vil leje ud til Andre. Saa behøver man bl. A. heller ikke de kostbare og i andre Henseender mislige idelige Flytninger. I London og i Amerika, hvor man har Systemet med de smaa Huse, er Lejen kun stegen 25 pCt., hvad der er langt mindre end Stigningen i de store Byer paa Europas Kontinent. Inde i Byerne forhindre de høje Priser paa Grundene Anlæg af smaa Huse. Dette skulde imidlertid afhjælpes ved det Offentliges Understøttelse, ved Anlægget af gode Kommunikationsmidler, navnlig af Sporveje og i de meget store Byer af sædvanlige Lokomotiv-Jærnbaner; der burde overalt anlægges et Næt af saadanne Baner, saavel i Linier udenom som Radier ind i Byerne. Faucher tilføjede blandt Andet, hvorledes Cottage-Systemet ikke alene fandtes i Amerika, men ogsaa med Held var indført i Bremen og i Oldenburg. Han selv havde, da han i 1844 første Gang tog fat paa denne Sag, været for at indrette smaa

Lejligheder samlede i meget store Huse, fordi han ansaa dette for billigere. Det var imidlertid ikke gaat godt. Han havde ikke tænkt paa, at to Koner paa den samme Trappe ikke kunde forliges. Alle Forsøg paa at indføre saadanne Kaserner i London vare strandede paa de bedre engelske Arbejders U tilbøjelighed til at benytte dem. — Ogsaa de fleste andre Talere saavel som Forsamlingen i sine Beslutninger sluttede sig ganske til denne Anskuelse om Anlægget af smaa Huse og Udvikling af Kommunikationsmidlerne. Hr. Buchaczek fra Wien fremhævede tillige Misligheden af, som nu brugeligt er, at fritage de Lejligheder, der ikke ere udlejede, for Skat; derved formindskes Ejernes Iver for at faa deres Lejligheder udlejede, og Skattelettelsen bidrager saaledes til Huslejens Stigning. Dr. Sax havde antydnet, at Staten muligen ligefrem burde skride til for at hindre Grundenes Stigen i Pris, navnlig igjennem Indretningen af Beskatningen og gjennem Udvidelsen af Expropriationsretten. Denne Antydning mødte fra flere Sider Modstand, og Indlederen maatte tage den dertil sigtende Beslutning tilbage. Ogsaa Faucher fremhævede ganske vist bestemt, at man altid maatte undersøge, om Bevarelsen af den specielle Ejendomsret var hensigtsmæssig, og at den ikke havde nogen Berettigelse til at blive ved, naar det skulde ske paa Samfundets Bekostning. Selv Gneist, som mente at Byggeselskaberne havde bidraget til Fordyrelsen, udviklede dog, hvorledes paa den anden Side den uhyre Prisstigning ogsaa havde været et umaadelig stærkt Middel til at drage de store Masser af Kapital til Byggespekulationen, og selve Byggeselskaberne havde i alt Fald ført til en Mængde Grundes Realisering, da det viste sig, at de havde gjort sig skyldige i Overspekulation, og da de selv begyndte at gaa til Grunde.

Endnu blev i dette Møde Spørgsmaalet rejst, om hvorvidt det var rigtigt, at Børsdifferencer — Resultaterne af Handel med Effekter paa Tid, den samme Forretning, der nominelt er forbudt hos os — anerkjendtes af Domstolene, eller ikke. Indlederen Hr. Lieben fra Wien anbefalede denne Anerkjendelse, der for Tiden fattes i Østrig, som et Middel mod Børssvindet. Spilleren burde ikke blot efter Handelskutume, men ogsaa

juridisk bøde for sin Gjerning ved at betale sit Tab. Dr. Alex. Meyer fra Berlin henviste atter til denne østrigske Betragtning ligeoverfor dem, der i det tydske Rige have troet, at man omvendt burde gjøre en Ende paa Svindelen ved ikke at lade Domstolene anerkjende Differenceforretningen. Den samme Differenceforretning var tillige det vigtigste Middel til paa rigtig Maade at regulere Pengemarkedet, og det var ikke muligt at skjelne den begrundede Spekulation fra Spillet, den legitime fra den illegitime Forretning. Neuwirth fra Wien fandt det urigtigt at tage denne Sag for efter en Periode, i hvilken Østrig-Ungarns Nationalvelstand havde tabt en Milliard i kunstige og virkelige Værdier, og efter at man kun ved en urigtig Susspendering af Bankakten og ved andre Kvaksalverier havde forsøgt at besejre Krisen. Da han understøttedes af Dr. Hertzka, som ligeledes ønskede Spørgsmaalet betragtet fra et mere omfattende Synspunkt, fremdeles af Eras, Gensel og Dorn, besluttede man at udsætte Sagen til næste Kongres.

Paa det sidste og fjerde Møde forhandlede om Fattigvæsenet, navnlig om Indretningen af de saakaldte frivillige Arbejdshuse, et Spørgsmaal, der blev indledet af Rickert fra fra Danzig og af Eras fra Breslau. Forhandlingen var en Fortsættelse af Forhandlingen paa Mødet i Maintz, hvor det paa den ene Side af Bøhmert fra Zürich og Andre var blevet hævdet, at hele den tvungne Fattigskat var en Slags Kommunisme, paa den anden Side af Gneist med Flere blevet gjort gjældende, at det var det Offentliges Pligt, lige saa vel som det var dets Pligt at indrette Skoler og andre lignende Institutioner. Alle have dog været enige om, at det for den offentlige Sundheds og Sikkerhed Skyld var nødvendigt for Staten ikke helt at holde sig borte fra Fattigvæsenet. Enhver Arbejdsdygtig var forpligtet til at arbejde for sig og Sine, og Hjælpen maatte ikke overstige det Nødtørlige. Herimod fejlede man uafslædig. Selv Elberfeld, der var saa berømt for sit frivillige Fattigvæsen — det, som der er muligt paa Grund af det nøje Forhold mellem de store Arbejdsherrer og Arbejderne — havde nu ogsaa maattet indrette Arbejdshuse. Underholdet i disse var ikke saa dyrt, naar de administreredes godt. I Danzig var det

kun 42 Th. pr. Hoved mod 133 Th. i Berlin og 108 Th. i Dresden. Arbejdshusene skulde indrettes paa Landet i Forbindelse med Landvæsen; der kunde man benytte al Arbejdskraft paa bedste Maade. Børnene havde det bedre i de godt udstyrede Fattiggaarde end udenfor dem. I Irland havde Reformerne haft et udmærket Resultat. De var begyndt i 1838. I 1850 var der 805,000 Fattige i Arbejdshusene, 368,000 udenfor dem, 1856 212,000 i dem, 4500 udenfor dem, 1859 153,000 i dem, 15,000 udenfor dem. Arbejdshusene formindskede Tallet baade i dem og udenfor dem. I England var i 3 Aar de Fattiges Tal i Arbejdshusene formindsket 7 pCt., udenfor dem 20 pCt. Det var en Fejl, at man i Tyskland krævede toaarigt Ophold for at have Ret til Understøttelse; denne skulde uden videre gives paa Trangsstedet, uden at dette havde Ret til at fordre Tilbagebetaling andetsteds fra. Hvor den frivillige Fattighjælp var mulig, var den naturligvis den bedste. Men Arbejdshusene vare blandt Andet nødvendige for at lære Befolkningen, at Friheden ogsaa medførte Pligter, at man ikke alene havde Rettigheder. Eras erindrede bl. A. om, at den belgiske Lovgivning allerede i 1792 havde udtalt, at ethvert Menneske havde at forskafe sig sit Underhold ved Arbejde, naar det er dygtigt dertil. Prof. Gneist fra Berlin, der af Andre blev betegnet som Tysklands største Fagmand i dette Emne, vilde ikke gaa ind paa Arbejdshusene. De tilintetgjøre Familieforholdet og den Fattiges sociale Forbindelser og tilintetgjorde dermed ogsaa al Æresfølelse; de skabte, om ikke Fængslernes Fortvivlelse, saa dump Sløvhed. England vilde ikke have adopteret dem, om det endnu havde haft kommunalt Liv. Det var en stor Ære for Tyskland, at de der mødte Modstand. Paa Landet og i Smaabyerne vare de ogsaa for dyre. Overalt i Tyskland søgte man at individualisere Fattigplejen, at tage Hensyn til den Fattiges Fortid, til hans Familieforhold. I Berlin vare 1500 Personer beskæftigede med at besøge de Fattige i deres Boliger, med at holde Fattigpleien individuel. Det var Tysklands nationale Maal saa længe som mulig at befri Landet for Fattiganstalternes Nødvendighed. — Seyffardt fra Crefeld sagde, at Arbejdshusene havde kunnet

nedsætte de Fattiges Tal til under en Fjerdedel; de skyldtes derfor Skatteyderne; de vare Prøvestenen for Berettigelsen til Understøttelsen. Men de udrettede ganske vist ikke meget i moralsk Henseende. Derfor burde «den individualiserede Understøttelse», det Elberfeldske System, den personlige Fattighjælp, i første Linje anbefales. — Rickert fremhævede igjen, at Arbejdshusene vare nødvendige for at undgaa at bortødsle det Offentliges Midler og for ikke at tillade Folk at lade sig underholde paa Andres Regning. Selv Elberfeld havde været nødt til at benytte dem. — Kongressen erkjendte til Slutning i sine Resolutioner, at Arbejdshuse ere nødvendige i større Kommuner, især i større Stæder, og at navnlig voxne ugifte Personer burde henvises til dem, hvor man ikke paa anden Maade kunde sikre sig, at de virkelig vare trængende, og at den Understøttelse, man gav dem, anvendtes godt.

En Forhandling om Husindustriens Tilstand, hvortil Resolutioner vare bragte i Forslag af Börsenhalles Redaktør Hr. Dannenberg, af Schneider fra Wien og af Grev Attems-Petzenstein fra Grätz, blev endelig udsat til næste Kongres. Kongressen endte derefter med almindelige Udtalelser af Kongressens fortræffelige Præsident Dr. Karl Braun og af de to bekjendte Østrigere Baronerne Wertheim og Kübeck.

Foruden ved Møderne vare Medlemmerne ogsaa sammen ved forskjellige festlige Lejligheder — ved en Banket i den Staden Wien tilhørende Kursal, hvor jeg, da en Skaal for de Fremmede, nogle Nederlændere, Englændere, en Tyrk, en Finne og mig, adresseredes til mig, havde Lejlighed til i mit Svar aabent at fremhæve Nordslesvigs Betydning for Forholdet mellem Tyskland og de skandinaviske Lande — en Dag i Udstillingen, hvor Schwartz-Senborn, «dette Aars Mand i Wien», førte os om — en Eftermiddag paa Kahlenberg udenfor Wien, hvor en Jærnbane med faststaaende Maskine og Jærntov hæver de Besøgende op mellem Vinhaver og Skove til en henrivende Udsigt over Wien og Donauen — endelig en Dag over Alpepasset Semmeringen til Mürzzuschlag paa Sydsiden af Højden, hvor Grev Attems og andre Steiermarkere havde beredt os en festlig Modtagelse.

